

חילופי דורות ומשמרות

פרשת בהעלותך: "לא אוכל אנכי לבדי לשאת את כל העם הזה" - "אספה לי שבעים איש מזקני ישראל"

פרשת שלח לך: "ויהס כלב את העם אל משה" - "ויפול משה ואהרון על פניהם"

פרשת קרח: "וישמע משה ויפול על פניו"

פרשת חוקת: "שמעו נא המורים"

פרשת בלק: "והמה בוכים פתח אוהל מועד - וירא פנחס ... ויקם"

פרשת פנחס: "יפקוד ה' אלהי הרוחות איש על העדה" - "ויאמר ה' קח את יהושע"

פרשת מטות: "ויקצוף משה על פקודי החיל" - "ויאמר אלעזר הכהן ... זאת חוקת התורה"

פרשת בהעלותך - תנחומא (בובר) סימן כח

למה הדבר דומה? למלך שהיה לו פרדס, ושכר לתוכו שומר, ונתן לו שכר שמירה שישמור הפרדס. לאחר זמן אמר לו השומר: איני יכול לשמור כולו לבדי, אלא תן לי אחרים שישמרו עמי. אמר לו המלך: לך נתתי את כל הפרדס כולו לשמרו וכל שכירות שמירתו לך נתתי. ועכשיו תאמר לי: לך והבא אחרים שישמרו עמי?! הריני מביא אחרים שישמרו עמך. אלא הוי יודע שאיני נותן להם שכרם משלי אלא מתוך שכרך שנתתי לך הם נוטלים שכירותם. כך אמר הקב"ה למשה כשאמר לפניו איני יכול לבדי, אמר לו הקב"ה: אני נתתי בך בינה ודעת לפרנס את בני ולא הייתי מבקש אחרים, אלא כדי שיהא בך כוח ודעת ותתייחד אתה באותה הגדולה. ועכשיו אתה מבקש אחרים? הוי יודע, שמשלי אינן נוטלין כלום אלא משלך, שנאמר: "ואצלתי מן הרוח אשר עליך ושמת עליהם" (במדבר יא יז). ואעפ"כ משה לא חסר כלום. תדע, לאחר ארבעים שנה אמר למשה: "קח לך את יהושע בן נון ונתתה מהודך עליו". מה כתיב ביהושע: "ויהושע בן נון מלא רוח חכמה" (דברים לד ט), למה, כי סמך משה את ידיו עליו.¹

פרשת שלח לך - תנחומא (בובר) סימן ב

"אשתוללו אבירי לב נמו שנתם ולא מצאו כל אנשי חיל ידיהם" (תהלים עו ו). "אשתוללו אבירי לב" - זה משה ואהרן אחרי ששלחו המרגלים ובאו ואמרו לשון הרע על הארץ, לא היו יודעין מה לעשות, אלא אף משה ואהרן נתרשלו בדבר.² מיד עמד כלב ושיתק כל אותן האוכלוסין, שנאמר: "ויהס כלב" - עמד לו על הספסל והיה משתקן ואומר להן: וכי זו בלבד עשה לנו בן עמרם? והן שותקין לשמוע הימנו. אמר להם: "טובה הארץ מאד מאד". אמר לו הקב"ה למשה: טובה גדולה אני מחזיק לכלב, שנאמר: "זולתי כלב בן יפונה" (דברים א לו), מאי זולתי? זה לוח אתי יותר מששים ריבוא מכס.³

¹ כאן לכאורה עדיין אין "העברת פיקוד", אלא שינוי השיטה. לא עוד מנהיג יחיד, אלא הנהגה רחבה. ייסוד הסנהדרין הראשון. המשך להקמת מערכת בתי המשפט בפרשת יתרו. ראה דברינו [קול אחד מול קולות רבים](#) בפרשת בהעלותך. המדרש עומד בפרשת בהעלותך, עוד לפני חטא המרגלים, אבל שולח רמזים ברורים למה שנראה כקו ברור לאורך ספר במדבר: חילופי דורות ומשמרות (כולל "קפיצה" גדולה לסוף ספר דברים). ראשית, בשל אזכור יהושע בסוף המדרש (במקרא הוא עדיין "משרת משה") - מה עניין יהושע למינוי הזקנים? שנית, הרעיון שמשל צריך לתת משלו, ולא רק לזקנים שבדורו שצריכים לסייע לו, אלא שוב ליהושע שעתידי לרשת אותו כמנהיג העם. ויש לשים לב לסימות "כי סמך משה את ידיו עליו", בסופו של דבר הכל בא ממש. העברת תפקיד, כל תפקיד, אינה חלקה ומלווה ב"חריקות". אבל המבחן העליון הוא, לדור היוצא - עצם העברת התפקיד; ולדור הנכנס - הוקרת הדור הקודם ושמירה על המשכיות.

² ראה דברינו [שלח לך אנשים](#) בפרשת שלח לך - מחלוקת רש"י ורמב"ן מתי בדיוק החל חטא המרגלים ומה סיבותיו; בתחילת השליחות - אנשים לא ראויים היו לכתחילה, כשיטת רש"י, או רק כשחזרו וסיפרו מה שסיפרו - אנשים ראויים היו ואירע מה שאירע, כשיטת רמב"ן. בהתאם לכך גם ניתן להסיק מתי החל ה"נתרשלו" של משה ואהרון. עפ"י רש"י בעצם השליחות, בכניעה לרצון העם ואי יכולת להרכיב נבחרת שליחים ראויים. עפ"י רמב"ן, כשלא עמדו בפרץ כנגד דברי המרגלים. כשלא דקדקו עמם שידווחו מה ראו ולא יוסיפו פרשנויות משלהם. ומי עמד בפרץ? הדור הצעיר: יהושע וכלב.

³ על משה נאמר במקומות רבים שהוא שקול כנגד ששים ריבוא (שיר השירים רבה ג א) או שהוא יודע לעמוד כנגד ששים ריבוא (כולל תלונתו: "אחד פדה ס' רבוא בעגל וס' רבוא לא היו יכולין לפדות אדם אחד", דברים רבה ז י) וכאן עושה זאת כלב. עמידתו של משה בחטא המרגלים מזכירה מאד את עמידתו בחטא העגל, אבל בזו האחרונה כבר לא השיג משה סליחה גמורה. שהרי בני ישראל, דור יוצאי מצרים ומעמד הר סיני, מתו במדבר. ראה דברינו [סלחתי כדברך ואולם](#) בפרשת שלח לך. ראה גם ההבדל בין שבע המידות שמשל מזכיר בחטא המרגלים ובין יג מידות שהוא מזכיר בחטא העגל, מדוע אין משה משתמש ב'נשק הסודי' שנמסר לו

פרשת קרח - תנחומא (בובר) סימן ט

"ויקהל עליהם קרח" - אמר להם: "כי כל העדה כולם קדושים ובתוכם ה' - וכולם שמעו בסיני אנכי ה' אלהיך - ומדוע תתנשאו? מיד נזדעזע משה, לפי שכבר היה סורחן רביעי בידם. משל לבן מלך שסרח על אביו ופייס עליו אוהבו פעם שתיים ושלוש. כשסרח רביעית, נתרשלו ידי אוהבו של מלך. אמר: כמה פעמים אטריח על המלך? אף כן משה, חטאו בעגל - "ויחל משה", במתאוננים - "ויתפלל משה אל ה'", במרגלים - "ויאמר משה אל ה' ושמעו מצרים". במחלוקתו של קרח נתרשלו ידיו, אמר: כמה אוכל להטריח לפני המקום? לפיכך: "וישמע משה ויפול על פניו".⁴

פרשת חוקת 1 - מדרש תנחומא (בובר) פרשת חקת סימן לא

"יען לא האמנתם ביי" (במדבר כ יב). וכי לא אמר משה דבר קשה מזה, שנאמר: "הצאן ובקר ישחט להם" (במדבר יא כב)? אף שם אינה אמנה והיא גדולה מזו!⁵ ולמה לא גזר עליו הקב"ה מיתה שם? משל למלך שהיה לו אוהב, והיה מגיס בינו לבין המלך בדברים קשים, ולא הקפיד עליו המלך. לימים עמד והגיס בפני הלגיונות, גזר עליו מיתה. אף כך אמר הקב"ה למשה: מה שעשית ביני לבינך לא הקפדתי, עכשיו כנגד הרבים אי אפשר, שנאמר: "להקדישני לעיני בני ישראל" (שם).⁶

פרשת חוקת 2 - ספרי זוטא (במדבר) פרק כז פסוק יג

"כאשר נאסף אהרן אחיך" (במדבר כז יג) - כמיתה שחימדת לאחיך. ר' סימאי אומר: הרי הוא אומר: "ויפשט משה את אהרן את בגדיו וילבש את אלעזר בנו" - מלמד שהעמיד משה את אהרן על הסלע והיה מפשיטו בגדי כהונה עד שנמצא לבוש בגדי שכינה. אמר משה: אשרי אדם שראה לו כן בחייו, אפשר יהא לי כן גם אני! אמר לו המקום: גם אתה. וכן הוא אומר: "וירא כל העדה כי גוע אהרן ויבכו את אהרן שלשים יום" (במדבר כ כט). אמר משה: אשרי אדם שבכו לו כל ישראל אפשר יהא לי כן גם אני. אמר לו המקום: גם אתה.⁷

פרשת בלק - סנהדרין דף פב עמוד א

... זמרי בן סלוא ... מה עשה - עמד וקיבץ עשרים וארבעה אלף מישראל, והלך אצל כוזבי ... והביאה אצל משה. אמר לו: בן עמרם! זו אסורה או מותרת? ואם תאמר אסורה - בת יתרו מי התירה לך? נתעלמה ממנו הלכה, געו

בנקרת הצור? מדוע הוא מקצץ ב"ג המידות? נושא זה, כבר סקרנו בדברינו [שבע מידות כנגד יג מידות](#) בפרשת שלח לך - השווה והשונה בין חטא המרגלים והעגל.

⁴ מחלוקת קרח היא "נקודת שבירה". לא רק משום שזה כבר 'סורחן רביעי', ומשה חושש לפנות עוד פעם לקב"ה, אלא בגלל המתקפה האישית על משה האיש והמנהיג. כך עולה מפשט המקרא עצמו - ראה איך הוא פונה לקב"ה בבקשה: "אל תפן אל מנחתם"! וכך גם נראה מהמדרשים. ראה במדבר רבה יח ד: "אמר להם משה לא למלוכה אני מבקש ולא לאהרן אחי כהונה גדולה". וכן במסכת סנהדרין קי ע"א: "וישמע משה ויפול על פניו, מה שמועה שמעו? - אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן: שחשדוהו מאשת איש". משה מוכן לעמוד בעוז מול פרעה, מול החוטאים בעגל וכשצריך, גם מול הקב"ה בכבודו ובעצמו. אך ברגע שמתקיפים אותו אישית, הוא צריך לענות ולהצטדק: "לא חמור אחד מהם נשאתי ולא הרעותי את אחד מהם".

⁵ חוסר האמנה של משה (ואהרון) בחטא מי מריבה קטן מזה של המתאווים ואע"פ כן נענשו משה ואהרון יותר. ⁶ כך הוא בתמצית במדרש מדרש ילמדנו (מאן) ילקוט תלמוד תורה - פרשת חוקת: "לא האמנתם בי - וכי לא אמר משה דבר קשה מזה? והלא קשה מזה אמר: הצאן ובקר ישחט! אלא הראשונה מפני שלא הייתה בפרהסיא אלא לפניו לא נענש עליה, אבל עכשיו כנגד הרבים - לכן לא תביאו וגו'. באמת, לא כ"כ ברור איזו חסר אמנה היה בפומבי, שהרי בני ישראל לא ידעו שהציווי למשה היה לדבר אל הסלע ולא להכותו. יש להעמיק במדרש זה, ראה דברינו [יען לא האמנתם בי](#) בפרשת חוקת. מה שחשוב כאן הוא שכל אדם צריך לדעת את ההבדל בין דברים שנאמרים בחדרי חדרים ובין דברים שנאמרים בפומבי. קל וחומר מנהיג. זאת ועוד, מנהיג שקורא לצאן מרעיתו "מורים" (שוטים לפי המדרש, במדבר רבה יט ט), מאבד את הקשר איתם. ראה מדרש תנאים לדברים פרק לא: "משיב הקב"ה ואמר למשה: הלא כמה פעמים הייתי מצוה אותך לסבול טרחן של בני, וכשבאו למי מריבה קראת להן שוטים ואמרת שמעו נא המורים! עכשיו הסתלק מהם, דלית אורחיה דבר נש חכים למיזל עם שטיי (אין דרכו של חכם ללכת עם שוטה)". לעניינינו, מדרש זה מחזיר אותנו לפרשת בהעלותך בה פתחנו ומוכיח שהכל מתחיל משם. דברי משה הנאמרים שם הם אכן חמורים ביותר, גם כלפי שמים וגם כלפי בני ישראל: "למה הרעית לעבדך ולמה לא מציתי חן בעיניך לשום את משא כל העם הזה עלי: האנכי הרייתי את כל העם הזה אם אנכי ילדתיהו פי תאמר אלי שאהו בחיך וכו'". נכון שהם לא נאמרו בפומבי, אבל בינו ובין הקב"ה הדברים נאמרו ונזכרו בתורה באופן ברור ואולי שם כבר נחתכו העניינים.

⁷ ואע"פ כן, לא זכה משה למיתה כאהרון, לא באבל של בני ישראל עליו ולא בהמשכיות בניו כבניו של אהרון. ראה דברינו [מות אהרון](#) בפרשת חוקת. מה שחשוב לנו כאן, הוא שלקראת סוף ספר במדבר משה נפרד מאחיו הגדול, זה שעליו נאמר: "וראך ושמח בלבך" ובזכות שמחה זו זכה לחושן על לבו: "הלב ששמח בגדולת אחיו ילבש אורים ותומים ... והיו על לב אהרן" (שמות רבה ג יז). דרך מיתת אחיו הגדול והאוהב, שגם גרם למשה כאבי לב, מבין משה שגם סופו מתקרב. ראה מדרש ספרי דברים פרשת האזינו פייסא שלח: "באותה שעה אמר משה: אשרי מי שמת במיתה זו, לכך נאמר: כאשר מת אהרן אחיך מיתה שחמדתה לה". דרך מיתת אהרון המלווה בהעברת בגדי הכהן הגדול מאהרון לאלעזר, מבין גם משה שלו אין "בן ממשיך" והעברת המקל, המתקרבת והולכת תהיה למישהו אחר. אפשר שכבר מכאן, במיתתו של אחיו הגדול, אהרון, השלים בעצם משה עם מיתתו שלו, ועם העברת התפקיד לדור המנהיגים הבא. את כברת הדרך שנותרה, יעשה משה ללא אהרון וללא מרים (ראה דברינו [בארה של מרים](#)).

כולם בבכיה, והיינו דכתיב: "והמה בוכים פתח אהל מועד"⁸. וכתוב: "וירא פנחס בן אלעזר", מה ראה? - אמר רב: ראה מעשה, ונזכר הלכה. אמר לו: אחי אבי אבא, לא כך לימדתני ברדתך מהר סיני: הבעול את הנכרית קנאין פוגעין בו! - אמר לו: קריינא דאיגרתא איהו ליהוי פרוונקא.⁹

פרשתנו - ספרי במדבר פסקא קמ

"קח לך את יהושע בן נון" - קח לך את שבלבך, קח לך מה שבדוק לך. ועליו מפורש: "נצַר תְּאַנֶּה יאכל פְּרָה וְשֹׁמֵר אֶדְנִי וְכַבֵּד" (משלי כז יח). "איש אשר רוח בו" - שיכול להלוך כנגד רוחו של כל אחד ואחד. "וסמכת את ידך עליו" - אמר לו: משה, תן לו תורגמן ליהושע להיות שואל ודורש ומורה הוראות בחיך. כשתפטר מן העולם לא יהיו ישראל אומרים: בחיי רבו לא הורה ועכשיו הוא מורה.¹⁰ מיד העמידו מן הארץ והושיבו אצלו על הספסל. רבי נתן אומר כיון שהיה יהושע נכנס היה משה משתיק את התורגמן עד שנכנס וישב במקומו.¹¹

פרשת מטות - ספרי במדבר פסקא קנז

ר' אלעזר בן עזריה אומר: בשלשה מקומות בא משה לכלל כעס ובה לכלל טעות. כיוצא בו אתה אומר: "ויקצוף על אלעזר ועל איתמר בני אהרן הנותרים לאמר מהו אומר מדוע לא אכלתם את החטאת" ... כיוצא בו אתה אומר: "ויאמר להם שמעו נא המורים המן הסלע הזה נוציא לכם מים" ... אף כאן אתה אומר: "ויקצוף משה על פקודי החיל שרי האלפים ושרי המאות הבאים מצבא המלחמה". מהו אומר? "ויאמר אלעזר הכהן אל אנשי הצבא הבאים למלחמה זאת חוקת התורה אשר צוה ה' את משה". משה רבינו לפי שבא לכלל כעס בא לכלל טעות. ויש אומרים: משה נתן לו רשות לאלעזר הכהן לדבר, שכשיפטר משה מן העולם לא יהיו אומרים לו: בחיי משה רבך לא היית מדבר, עכשיו מה אתה מדבר?¹²

שבת שלום

מחלקי המים

⁸ ראה הרחבת מדרש זה במדרש במדבר רבה כ כד: "... תְּפֹשֶׁה בבלוריתה והביאה אצל משה. אמר לו: בן עמרם, זו מותרת או אסורה? אמר לו: אסורה היא לך. אמר לו זמרי: ואותה שלקחת מדינית היא! מיד נתרשלו ידיו של משה ונתעלמה ממנו הלכה וגעו כולם בבכיה, דכתיב: והמה בוכים פתח אוהל מועד (במדבר כה ו) - למה בוכים? שנתרפו ידיהם אותה שעה. משל למה הדבר דומה? לבת מלך שנתקשטה ליכנס לחופה לישב באפריון, ונמצאת מקלקלת עם אחר, שנתרפו ידי אביה וקרוביה. כך ישראל, בסוף מ' שנה חנו על הירדן לעבור לארץ ישראל, שנאמר: ויחנו על הירדן מבית הישימות עד אבל השיטים בערבות מואב (במדבר לג מט), ושם נפרצו בזנות ורפו ידי משה וידי צדיקים עמו". ראה דברינו [שיטים של זנות](#) בפרשת בלק.

⁹ קורא האגרת הוא השליח. אם הדור הצעיר יודע לקרוא את האגרת, בעוד מנהיגי הדור הזקנים יושבים ובוכים, אז שיהיה הוא גם השליח - המנהיג שיוצא לפני העם. ובמדרש במדבר רבה פרשה כ כה: "וירא פנחס בן אלעזר - וכולם לא ראו? והכתיב: לעיני משה ולעיני כל עדת בני ישראל! אלא ראה מעשה ונזכר הלכה". יש לראות פיסית ויש לראות ולהוביל. כמו שאומר משה לחותנו: "לכה אתנו ... והיית לנו לעיניים".

¹⁰ כאן יהושע מורה הלכה בפני משה רבו ובסוף פרשת בלק פנחס מורה הלכה בפני משה (רש"י סנהדרין דף פב עא) ובפרשה הבאה, במלחמת מדין, עושה זאת אלעזר (ראה המדרש הסמוך). הדור הצעיר תופס פיקוד עוד בחיי משה ומתחיל להורות ולהנהיג בפניו. מה שנחשב בד"כ בעיני חז"ל כאיסור חמור ביותר (שמואל בפני עלי ברכות לא ע"ב, בני אהרון ותלמיד אחד לפני רבי אליעזר עירובין סג ע"א ושם גם אליהוא לפני איוב ועוד ועוד), נחשב כאן להעברת ההנהגה וחילופי דורות ומשמרות תקינים.

¹¹ שים לב איך המדרש מצייר את משה ויהושע בעיני דורו, כולל תפקיד המתורגמן! פרשתנו היא שיאו של התהליך. משה עצמו מבקש שימונה מנהיג חדש "פקוד ה' אלהי הרוחות איש על העדה" והוא מתבשר שיהושע, משרתו הנאמן, הוא המנהיג הירוש "קח את יהושע בן נון איש אשר רוח בו". המעגל שנפתח בתחילת הספר, במינוי הזקנים בפרשת בהעלותך, נסגר כאן. לא רק שבעים איש שמסייעים למשה, אלא מנהיג חדש. אגב, יש כאן גם קשר מעניין לפרשת בנות צלפחד שגם בה יש "ירידה למשה" ונתעלמה ממנו ההלכה (רש"י כז ה). ראה במדבר רבה כא יד: "וידבר משה אל ה' לאמר יפקד ה' אלהי הרוחות - כל מי שמבקש צרכי צבור כאלו בא בזרוע. יפקוד ה' - מה ראה לבקש הדבר הזה אחר סדר נחלות? אלא כיון שירשו בנות צלפחד אביהן, אמר משה: הרי השעה שאתבע בה צרכי. אם הבנות יורשות, בדין הוא שירשו בני את כבודי. אמר לו הקב"ה: "נוצר תאנה יאכל פריה ושומר אדוניה יכובד" (משלי כז יח) - בניך ישבו להם ולא עסקו בתורה, יהושע הרבה שרתך והרבה חלק לך כבוד והוא היה משכים ומעריב בבית הועד שלך, הוא היה מסדר את הספסלים והוא פורס את המחצלאות. הואיל והוא שרתך בכל כוחו, כדאי הוא שישמש את ישראל שאינו מאבד שכרו". ראה דברינו ['פקוד ה' איש על העדה](#) בפרשה זו, בפרט בהקשר של בנים שיורשים או לא יורשים את אבותיהם.

¹² שתי דעות מדוע אלעזר הוא שמורה לבני ישראל את "חוקת התורה" (לעינין טהרת כלים) ולא משה. האחת, המחמירה, משום שמשה כעס. וזו לו פעם שלישית שהוא כועס. והשניה, המקילה, שזה חלק מהעברת הפיקוד המסודרת לדור המנהיגים הבא. ואין כאן שום חשש של "מורה הלכה בפני רבו", אדרבא, הדור הצעיר מורה גם מורה בפני רבו מנימוק מעניין שלא יפסלו ויזלזלו בו, כמו שכבר ראינו אצל יהושע (משמעות חדשה לשמעו נא המורים?). בכל מקרה, יש כאן חילופי משמרות. ובכל מקרה, אלעזר אומר בשם משה. ואכן המדרש מסיים שם בכלל הידוע "כל האומר דבר בשם אומרו". השווה מדרש זה עם גמרא מנחות כט "הלכה למשה מסיני" ועם יבמות צו ע"ב בסיפור על ר' יוחנן שכעס שר' אלעזר (!) תלמידו לא אמר דבר בשם אומרו ואיך ריצה אותו ר' יעקב בן אידו. וכבר זכינו להרחיב בנושא זה בדברינו [אלעזר מורה הלכה בפני רבו](#) בפרשת מטות.